

МІСЦЕ НЕТРАДИЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ СЕРЕД ЗАГАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНЮВАНИХ ОБ'ЄКТІВ

PLACE OF NON-TRADITIONAL INTELLECTUAL PROPERTY LAW OBJECTS AT THE SYSTEM OF THE OTHER PROTECTED OBJECTS

Кульчицький В.В., аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування

У статті розглядаються нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності та засади правової охорони таких об'єктів, як окремих інститут права. Автор робить акцент на тому факті що норм основного закону, а саме, Цивільного кодексу України, недостатньо для врегулювання всіх прогалів в цій галузі права. Також, у статті зазначено, що класифікація об'єктів права інтелектуальної власності у Цивільному кодексі України відсутня. Наведено аналіз точок зору інших дослідників щодо видів об'єктів права інтелектуальної власності та їх класифікації. Основна мета статті – розглянути місце такого роду об'єктів у системі інших об'єктів охорони.

Для того, щоб відокремити нетрадиційні об'єкти від Авторського права чи Закону про промислову власність, автор порівнює їх і виявляє одну спільну рису – усі вони є результатом інтелектуальної діяльності людей. Але звужувати сферу інтелектуальної власності винятково до інститутів авторського й суміжних прав, а також промислової власності не є вірним та коректним, оскільки існують й інші продукти інтелектуальної діяльності людини, що потребують адміністративно-правової охорони. На прикладі інтегральних мікросхем порівнюються деякі ознаки об'єктів права інтелектуальної власності та показано різницю між кількома їх групами. З іншого боку, також враховуються деякі відмінності, а також твердження, що означає, що авторське право та право промислової власності не можуть забезпечити правову охорону нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності.

Крім того, також аналізується законодавство про інтелектуальну власність, щоб зробити висновок, чи можуть сучасні закони забезпечити правовий захист усіх нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності.

Констатується, що такі об'єкти, як безпека бізнесу чи ноу-хау, не мають достатньо правових норм, щоб регулювати їх механізмом адміністративного права. Нарешті, автором зроблено висновок, що відокремлення нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності в законодавстві не є найвищим пріоритетом, тоді як основним завданням держави є створення нових законів (про ноу-хау, винаходи, безпеку бізнесу тощо), щоб забезпечити адміністративно-правовий механізм їх правового захисту.

Ключові слова: нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності, інтегральні мікросхеми, комерційна таємниця, винаходи, раціоналізаторські пропозиції.

The article considers non-traditional objects of intellectual property law and the principles of legal protection of such objects as a separate legal institution. The author emphasizes the fact that the norms of the main law, namely, the Civil Code of Ukraine, are not sufficient to resolve all the gaps in this field of law. Also, the article states that there is no classification of objects of intellectual property rights in the Civil Code of Ukraine. An analysis of the viewpoints of other researchers regarding the types of objects of intellectual property rights and their classification is presented. The main purpose of the article is to consider the place of that kind of objects at the system of the other protected objects.

In order to separate non-traditional objects from the Author Law or Industrial Property Law the author compares them and reveals one common feature that is all of them are the result of people's intellectual activity. But narrowing the sphere of intellectual property exclusively to institutions of copyright and related rights, as well as industrial property, is not right and correct, since there are other products of human intellectual activity that require administrative and legal protection. The example of integral microschemes is used to compare some features of Intellectual Property Law objects and show the difference between several groups of them. On the other hand, some differences are also considered as well as statement which means that Author Law and Industrial Property Law cannot provide with legal protection non-traditional objects of intellectual property rights.

In addition, Intellectual Property legislation is also analyzed to conclude if modern laws can provide legal protection for all the non-traditional objects of intellectual property rights. It is stated that such objects as business security or know-how have not enough legal norms to be regulated by Administrative Law mechanism.

Finally, it is concluded that separation of non-traditional Intellectual Property Law objects throughout legislation is not the highest priority while the main task of state is to create new laws (on know-how, inventions, business security etc.) in order to provide an Administrative Law mechanism of their legal protection.

Key words: non-traditional Intellectual Property Law objects, integral microschemes, business security, inventions, rationalized propositions.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес в Україні і, тим більше, у світі, рухається дуже швидким темпом. Виникає усе більше продуктів інтелектуальної діяльності людини і тому законодавець не встигає у частині закріплення засад правової охорони таких об'єктів, унаслідок чого виникає питання визначення місця того чи іншого об'єкта чи їх групи у системі охоронюваних правом і державою об'єктів права інтелектуальної власності (далі – ПІВ). У контексті нетрадиційних об'єктів ПІВ варто відзначити, що ця назва є доктринальною. На рівні законодавства, зокрема, ст. 420 Цивільного кодексу України не закріплена класифікація об'єктів ПІВ за когортами чи групами, натомість перелічені найменування (наприклад, літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання тощо [1]). Більш того, далеко не всі вітчизняні дослідники виділяють нетрадиційні об'єкти ПІВ – приміром, О. Підпригора, визнаний фахівець у галузі права, поділяє об'єкти ПІВ на об'єкти авторського права та об'єкти промислової власності [2, с. 31]. Безумовно, можна виправдати такий стан

речей тим фактом, що становлення ПІВ в Україні перебуває лише на своєму початку, законодавство ще й досі формується, й особливу роль у цьому процесі грає план дій, який був установлений положеннями Угоди про асоціацію. З іншого боку, сфера інтелектуальної власності (далі – ІВ) є надзвичайно прогресивною та економічно вигідною як для окремої людини, так і держави в цілому, тому прогалли у нормативному регулюванні та доктринальних положеннях, безумовно, потрібно усунути. Це має стати надійним фундаментом для вдосконалення законодавства з ІВ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями правового регулювання охорони нетрадиційних об'єктів ПІВ свого часу займалися Г. Андрощук, В. Дроб'язко, І. Коросташова, П. Крайнев, В. Малиш, О. Підпригора, Б. Прахов, О. Святоцький та інші дослідники. Проте цим працям не вистачає системного характеру.

Невирішені раніше проблеми. На сьогодні вітчизняна доктрина потребує вирішення питання про місце нетрадиційних об'єктів ПІВ у системі усіх охоронюваних об'єктів, а також питання того, наскільки повно вітчиз-

няне законодавство охоплює спектр таких об'єктів і здатне забезпечити адміністративно-правову охорону.

Мета цієї статті – розкрити авторське бачення місця нетрадиційних об'єктів ПІВ у системі охоронюваних об'єктів.

Виклад основного матеріалу. У своїй статті І. Коросташова висловила думку, що найвдалішою класифікацією об'єктів ПІВ вона вважає запропоновану вченим П. Цибульовим, а саме: об'єкти промислової власності; нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності та об'єкти авторського права і суміжних прав [3, с. 69]. Саме ця класифікація визначає нетрадиційні об'єкти ПІВ як окрему категорію та когорту об'єктів. Ми також схилили підтримати її, оскільки звужувати сферу ІВ винятково до інститутів авторського й суміжних прав, а також промислової власності недоцільно й некоректно, оскільки є й інші продукти інтелектуальної діяльності людини, які потребують адміністративно-правової охорони, проте не охоплюються вище означеними інститутами. Цю тезу слід підтвердити порівняльним дослідженням характерних рис цих інститутів та ознак окремо взятого об'єкта ПІВ, який у науці відносять до нетрадиційних.

Візьмемо до прикладу такий об'єкт, як інтегральна мікросхема (далі – інтегральна мікросхема). Засади її правової охорони визначаються Законом України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.1997 р., де визначене це поняття. Так, терміном «інтегральна мікросхема» позначається мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення. Цей же нормативно-правовий акт визначає, що топографія ІМС – це зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними [4].

Перше питання, яке потребує відповіді: чи може такий об'єкт охоронятися авторським правом? До ознак правової охорони об'єктів авторського права у літературі відносять:

- творчий характер об'єкта – твір може бути об'єктом правової охорони, якщо він є результатом інтелектуальної, творчої діяльності його автора;
- об'єктивна форма – твір може бути об'єктом правової охорони, якщо він виражений в об'єктивній формі;
- зміст твору – твір будь-якого змісту може бути об'єктом правової охорони з деякими обмеженнями, що визначаються законодавством;
- оприлюднення твору – твір може бути об'єктом правової охорони не залежно від того, виведений він з приватної сфери чи ні [5, с. 19-20].

Власне, самі поняття творчості, творчої діяльності та творчого характеру тлумачаться різними науками. К. Горбунова раціонально зазначає, що й досі точаться дискусії між психологами, які вважають, що творчість слід визначати в термінах продукту, та психологами, які за головне в творчості визначають сам процес. На їхню думку, не можна судити про творчість лише за тим об'єктом, який вона виробляє. Творчість – це повне розгортання знань, дій та побажань. Існує ряд визначень творчості, де робиться акцент на якості творчої особистості. Так, наприклад, К. Тейлор називає такі якості творчої особистості: «Широта підходу, гнучкість, тобто легкість мислення, швидкість та свобода пересування від однієї конфігурації до іншої, та врешті решт – непередбаченість» [6]. Натомість технічна природа інтегральної мікросхеми дозволяє стверджувати, що її цінність полягає саме у правильному технологічному рішенні, отже, створення цього об'єкта вже не підпадає під ознаки об'єкта авторського права, для якого характерна певна креативність і непередбачуваність, замість запланова-

ного усвідомлення та бачення майбутнього результату. До того ж, авторське право охороняє форму, а не зміст, як зазначає чимало дослідників, зокрема, Є. Булат [7, с. 118], тому це ще одна причина, що не дозволяє нормам авторського права забезпечити охорону нетрадиційних об'єктів. Хоча кризь призму ПІВ сміливо можна сказати, що ІМС є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини, оскільки небезпідставно можна виокремити й таке поняття, як технічна творчість, яка за суттю відрізнятиметься від класичного розуміння творчості.

У цьому ж контексті розгляньмо об'єкти промислової власності та порівняймо їх із нетрадиційними об'єктами. Традиційно до промислової власності відносяться винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції. Чи можна ототожнити правову охорону винаходу й корисної моделі, з одного боку, та топографії ІМС, з іншого? З точки зору логіко-семантичного тлумачення поняття – ні, оскільки винахід вирізняється характерними ознаками, які у сукупності не властиві топографії ІМС (новизна, унікальність, промислова придатність тощо). Відповідно до законодавчого визначення, ІМС є виробом, призначеним для виконання функції електронної схеми і переважно алгоритм технічного функціоналу цього об'єкта не є унікальним.

Відзначимо думку дослідника Є. Гарєєва, який обґрунтував, що винаходу (корисній моделі) також притаманна й ознака творчості [8, с. 236]. При цьому автор посилався на ч. 4 ст. 8 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р., у якому стверджується: «Не визнаються винахідниками фізичні особи, які не внесли особистого творчого внеску у створення винаходу (корисної моделі)...» [9]. Цілком справедливо при цьому було зазначено, що законодавець не виділяє творчий характер як рису чи критерій охороноздатності, але в той же час оперує цим терміном у нормах Закону. Ця ознака споріднює об'єкти промислової власності із об'єктами авторського права, однак як уже було зазначено т. зв. нетрадиційні об'єкти ПІВ здебільшого мають творчий характер, але у своєрідному значенні й розумінні. З нормативної точки зору, топографії ІМС також не належать до об'єктів охорони промислової власності (відповідно до ч. 3 ст. 6 Закону).

З іншого боку, не можна не звернути уваги на зауваження І. Верби та О. Ковалю, які зазначили, що способи та технології виготовлення ІМС, конструкції кристалів, які є матеріальним носієм топографії, можуть бути визнані винаходом або корисною моделлю, якщо відповідають критеріям патентоздатності, але це буває не завжди: часто не відповідає умові винахідницького рівня (неочевидність). До того ж вже протягом 2-3 років топографія ІМС може втратити конкурентоздатність, а строк проходження патентної заявки є значним [10, с. 200].

Що стосується промислових зразків, то засади їхньої правової охорони встановлені у Законі України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р. [11]. Так, ст. 5 цього нормативно-правового акта закріплює, що об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб. Не можуть одержати правову охорону:

- об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди;
- друкована продукція як така;
- об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних до них речовин тощо.

Як можемо простежити, сам зміст цієї норми вже вказує на те, що ІМС немає місця серед об'єктів промислових зразків. За своєю технічною природою, ІМС не відповідає встановленим критеріям відмежування промислових зразків від інших об'єктів ПІВ – останні визначають саме

зовнішній вигляд об'єкта, а топографія ІМС має у своїй суті концепцію розміщення її елементів та взаємозв'язків між ними.

Проводячи проміжний підсумок, можна сказати, що об'єкти авторського та суміжного прав, промислової власності та інші, нетрадиційні, мають беззаперечну спільну ознаку – є результатом інтелектуальної діяльності людини й мають творчий характер (хоча слід розуміти, що творчий аспект діяльності, який виявляється у носіїв прав на об'єкти авторського права та нетрадиційних об'єктів, можна розуміти не ідентично).

Втім, головним критерієм відмежування нетрадиційних об'єктів ІВ від інших груп є їхні сутнісні ознаки, які впливають на предмет, спосіб і механізм правової охорони. До цієї когорти вважаємо раціональним відносити такі об'єкти, як сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) ІМС, комерційну таємницю, наукові відкриття та раціоналізаторські пропозиції. Невирішенням лишається питання того, чи можливо перевести результати такої дискусії у нормотворчий вимір і закріпити на законодавчому рівні класифікацію, що включала би нетрадиційні об'єкти ПІВ.

На нашу думку, саме по собі поняття «нетрадиційні об'єкти ПІВ» не надто відповідає юридично-мовним вимогам до нормотворчості. За логічними канонами, наявність і зміст терміну «нетрадиційні об'єкти» має передбачати аналогічну наявність і розуміння антагоністичного терміна «традиційні об'єкти», яким законодавець також не послугується. Тому вважаємо, що на нормативно-правовому рівні є доцільним вирішувати задачі адаптації законодавчих норм до європейських і світових стандартів, а також ретельного вироблення та вдосконалення механізмів адміністративно-правової охорони об'єктів ПІВ. Що стосується поняття «нетрадиційні об'єкти ПІВ», то його слід лишити для теоретичних конструкцій для позначення окремої групи об'єктів, які відрізняються за своєю правовою й технічною природою від об'єктів авторського права та промислової власності.

Саме у частині адміністративно-правової охорони нетрадиційних об'єктів ПІВ і є певні законодавчі прогалини. Перше, на що звертається увага, це відсутність спеціалізованих нормативно-правових актів, які регулювали би засади охорони деяких видів цих об'єктів. Зокрема, у тексті статті вже були посилання на Закони України

«Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.1997 р., «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. Можна також згадати і Закони України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04.1993 р. [12], «Про племінну справу у тваринництві» від 15.12.1993 р. [13]. Примітним є той факт, що усі вони були прийняті на зорі Української незалежності, коли законодавство тільки проходило етап свого формування і від того часу суттєвого оновлення нормативно-правової бази у цій частині не було. Але, приміром, засади правової охорони такого об'єкту, як комерційна таємниця, ще й досі регулюються загальними нормами цивільного та господарського законодавства. Те ж саме стосується і ноу-хау, яке вживається у різних законах України як термін, проте як поняття досі не має цілісного й системного визначення.

Раціоналізаторські пропозиції як об'єкт ПІВ також мають дуже не систематизований механізм правового регулювання. Більш того, фактично весь тягар їхньої охорони покладений на юридичні особи, у межах яких вони були створені та діють. О. Бутнік-Сіверський зазначає, що нині раціоналізаторські пропозиції уже не мають великої цінності для економіки держави на тлі її інформатизації та інноваційного розвитку [14, с. 44], проте на нашу думку, такий об'єкт має значну цінність для розвитку економіки підприємства, тому не можна свідомо занижувати перспективи та місце раціоналізаторських пропозицій. Зрештою, правове регулювання наукових відкриттів як об'єктів ПІВ також досі обмежується цивільним законодавством.

Висновки. З огляду на вище викладене, можна сказати, що т. зв. нетрадиційні об'єкти ПІВ займають особливе місце серед системи охоронюваних об'єктів ПІВ, проте станом на сьогодні вони мають ще доволі слабке законодавче підґрунтя у частині адміністративно-правової охорони та правового регулювання загалом. Тому, провівши порівняння нетрадиційних об'єктів ПІВ (на прикладі ІМС) із об'єктами авторського права та промислової власності, було запропоновано вважати їх повноцінною групою об'єктів ПІВ, які не можуть належати до жодної з іншої з двох. Однак сам термін «нетрадиційні об'єкти ПІВ», вважає автор, слід залишити на рівні теоретичних конструкцій, а на практичному (законодавчому) рівні зосередитися на розробці спеціалізованих законів та механізмів адміністративно-правової охорони деяких видів нетрадиційних об'єктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.11.2022).
2. Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності України: навч. посіб. Київ, 1998. 336 с.
3. Коросташова І. М. Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності: питання правової охорони. *Митна справа. Науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності ОНЮА*. 2008. № 6. с. 66-72.
4. Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.1997 р. № 621/97-ВР. – Редакція від 05.12.2012 URL: https://ips.ligazakon.net/document/z970621?ed=2002_01_10
5. Штефан О. Поняття об'єкту авторського права та критеріїв його охороноздатності; *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2006. № 6. с. 18-25.
6. Горбунова К. М. Творча діяльність як теоретична проблема. – URL. – Режим доступу: http://library.uipa.edu.ua/library/Left_menu/Zbi/muk/3/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%BB%D0%BD%D1%8F%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.doc
7. Булат Є. А. Деякі аспекти правової охорони нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 117-119.
8. Гареев Є. Ш. Поняття винаходу у законодавстві України: проблеми та недоліки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. с. 231-239.
9. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. № 3687-XII. Редакція від 05.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.
10. Верба І. І., Ва. О. Коваль. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник. за ред. С. В. Чікіна. 2-ге вид. Київ. 2013. 262 с.
11. Закон України «Про охорону прав на промислові зв'язки» від 15.12.1993 р. № 3688-XII. Редакція від 05.12.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>
12. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04.1993 р. № 3116-XII. Редакція від 30.06.2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text>
13. Закон України «Про племінну справу у тваринництві» від 15.12.1993 р. № 3691-XII. Редакція від 01.01.2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text>
14. Бутнік-Сіверський О. Раціоналізаторство – складова інноваційної діяльності в умовах розвитку економіки знань. *Інтелектуальна власність*. Вип. 8. 2007. С. 41-50.